

TEOLOJİ-POLİTİK FELSEFE İLİŞKİSİ KISKACINDA EGEMENLİK KAVRAMININ SCHMITTYEN ANALİZ*

SCHMITTIAN ANALYSIS OF THE CONCEPT OF SOVEREIGNTY BETWEEN THEOLOGY AND POLITICAL PHILOSOPHY

GÜLAY ERCİNS** İBRAHİM BULDUR***

ABSTRACT

In this study, Carl Schmitt's ideas on the sovereignty theory are examined. The German thinker unveils the transitional relations between theology and modern theory of law and modern political theory and systematizes this line of thought with the concepts of sovereignty and the state of exception. He tended to evaluate the concept of sovereignty in a particular and practical sense instead of adopting a general and abstract one. Also, he defined the sovereign as the one who decides on the state of exception. In the state of exception, the transcendent position of the sovereign as someone who is released from the abidance to all formal or legal norms constitutes one aspect of the concept of sovereignty which is comprehensible with references to theology. The will of the sovereign owes its transcendence to her/his role as the protector of the togetherness of the nation which has a real political substance, the state which represents the real political order, and the constitution which emerges as the political decision of the nation. In this article, the concept of will of the sovereign will be defined in respect of its presence within modern law and political theory. Then, Schmitt's ideas on the concept of sovereignty will be considered with reference to the state of exception, political, decision, political theology, democracy and dictatorship.

Keywords: Carl Schmitt, Sovereignty, State of Exception, Political Theology, The Concept of the Political, Decisionism, Friend-Enemy Distinction.

ÖZ

Bu çalışmada Carl Schmitt'in egemenlik kuramına dair geliştirmiş olduğu fikirler incelenmiştir. Teoloji ile modern hukuk ve siyaset düşüncesi arasındaki bağlantıyı ve geçişkenliği ortaya koyan Alman düşünür, özellikle egemenlik ve istisna hali kavramları üzerinden bu sürekliliği sistematikleştirmiştir. Schmitt, egemenlik kavramını soyut anlamından ziyade somut ve pratik düzeyde incelemeye özen göstermiştir ve egemeni "istisna haline karar veren" olarak tanımlamıştır. İstisna halinde egemenin tüm formel/yasal kısıtlamalardan azade olması ve aşkın bir konuma yükselmesi, kavramın ancak teolojiye referansla anlaşılabilir boyutudur. Egemen irade bu aşkınlığını; gerçek bir politik töze sahip halkın birlikteliğinin, bu halkın politik kararı olan anayasanın ve somut politik düzen olan devletin koruyucusu olmasına borçludur. Bu bağlamda makalede öncelikle egemenliğin tanımı yapılacak ve kavramın hukuki ve siyasi düşünce geleneğindeki yeri saptanacaktır. Ardından Carl Schmitt'in egemenlik üzerine düşünceleri; istisna hali, karar, politik teoloji, siyasal, demokrasi ve diktatörlük kavramları ekseninde tartışılacaktır. Walter Benjamin'den Hannah Arendt'e, Hans Kelsen'den Hermann Heller'e, Giorgio Agamben'den Jacques Derrida'ya, Chantal Mouffe'tan Leo Strauss'a kadar birçok önemli filozof ve düşünce adamını etkileyen Schmitt, siyaset ve hukuk düşüncesinde uzun yıllar daha tartışılmaya devam edilecek bir düşünür olarak önemli izler bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Carl Schmitt, Egemenlik, İstisna Hali, Politik Teoloji, Siyasal Kavramı, Kararcılık, Dost-Düşman Ayrımı.

** Prof. Dr, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6489-5147>

*** Arş. Gör, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4260-8044>

Makale Atif Bilgisi: ERCİNS Gülay- BULDUR İbrahim, (2020). "Teoloji-Politik Felsefe İlişkisi Kiskacında Egemenlik Kavramının Schmittyen Analizi", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 107-128.

Gönderim Tarihi: 20.01.2020 Kabul Tarihi: 02.04.2020

GİRİŞ

İktidar, otorite, yönetim, itaat ve meşruiyet gibi kavramlar insanlık tarihiyle yaşattır. “Zoon politikon” olan insan, bunun bir gereği olarak yönetmiş ve yönetilmiştir. Yönetenler yönetimlerini dayandıracak meşruiyet ilkelerine ihtiyaç duymuşlardır. Bu ilkeler geleneksel dönemde mitolojik, metafizik ve dinsel olmuş, modern döneme gelindiğinde devlet mekanizması merkezinde rasyonel, yasal ve ulus temelli olmak üzere dönüşüm geçirmiştir. Egemenlik kavramı, modern dönemde devletin en üstün karar verici otorite olarak ortaya çıkmasındaki temel meşruiyet kaynağıdır. Modern devlet herhangi bir aşkın, metafizik ya da dini temellere dayanarak meşrulaştırılamaz. Rasyonel temeller üzerine kurulmuştur ve kendi kendine referans vererek otoritesini yaratır. Bu yeni devlet paradigmasını anlamlandırmak ancak egemenlik kavramıyla mümkün olmuştur. Siyasal otorite olarak yegâne mercinin kişilerden bağımsız olan modern devletin bizzat kendisi kabul edilmesi ve devlet aygıtının hukuki bir kişi olarak tanınmasını sağlayan da yine egemenlik kavramıdır. Bu açıdan kavram, modern devlet sistemi içindeki iktidar, otorite ve meşruiyet arasındaki ilişkileri çözümlenmek açısından büyük bir imkân sağlamaktadır. Bu çalışmada egemenlik kavramı, özellikle Carl Schmitt’in yorumları ekseninde teo-politik bir çerçeveden incelenecektir.

SİYASAL İKTİDARDAN DEVLETE BİR KATALİZÖR OLARAK EGEMENLİK KAVRAMI

Egemenlik kavramı gerek siyasal düşünceler gerekse de hukuk kuramı alanındaki en temel kavramlardan biridir. Devlet kavramından bahsedildiğinde egemenlik kavramından da bahsetmek gerekmektedir. Çünkü modern devlet, egemenlik kavramıyla birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilir bir olgudur. Egemenlik bir devletin en üstün emretme ayrıcalığıdır ve devletin sınırsız ve de koşulsuz bağımsızlığını ifade eder (Gözübüyük, 2003: 15). Bu yüzden egemenlik, bir devletin varlığının önkoşuludur. Egemenlik olmadan herhangi bir devlet yapısından söz etmek mümkün değildir.

Egemenlik; Batı dillerinde ‘üstün/yüksek’ anlamına gelen ‘superior’ kelimesinden türemiştir. Bu kavramı Latinceye karşılıyan ‘superaneitas, superanus’ sözcükleri çeşitli dillerde ‘souveraineté, sovereignty, souveraineté’ gibi kavramlarla karşılanmaktadır (Beriş, 2014: 4). Egemenlik kavramı ‘en üstün hükmetme gücüne sahip olmak’ olarak tanımlanabilir. Yukardaki

* Bu makale İbrahim Buldur tarafından Mart 2019’da savunulan *Egemenlik Kavramına Hukuki ve Politik Bakış: Kelsen ve Schmitt* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

kavramların üstün/yüksek anlamına gelmesi, egemenlik kavramının ‘en üstün güç’ olmasını karşılamaktadır. Kavramı hukuki ve siyasi literatüre kazandıran kişi Fransız filozof Jean Bodin olmuştur. Bodin egemenliğin ayırt edici özelliği olarak, kavramın ‘sürekli ve bölünemez’ oluşuna vurgu yapar. Bir kralın bedeniyle özdeşleşmiş siyasal iktidar anlayışından ziyade kişilerden bağımsız, ilkeyle (Yasa), onu kullanan “kişiyi” birbirinden ayıran seküler bir devlet ve iktidar anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır (Akal, 2016: 66). Bodin ilgili süreci okuması ve tanımlaması açısından özgün bir yere sahiptir. Egemenlik böylece, aşkın ve sürekliliği olan bir devlet anlayışının kavramsal anahtarı olmuş ve devlete hukuki kişiliği vermiştir. Bu bağlamda egemenlik kavramı; kişiler üzerinden anlaşılan ve bireylerin güdümündeki bir yönetim anlayışından; kişiler üstü, sürekliliği olan ve daimi bir iktidar/devlet/yönetim anlayışına geçişi anlatan bir anlam içeriğine sahiptir.

Egemenlik iç ve dış siyasette farklı anlamlara sahiptir. Bu farklılık iç egemenlik ve dış egemenlik üzere sınıflandırılır. İç egemenlik; devletin hâkim olduğu coğrafi sınırdaki ve bu sınır içerisinde yaşayan insanlar (halk, ulus, vatandaş) üzerindeki mutlak hükmeden olmasını, yasa yapmaya ve uygulamaya yetkili tek güç olmasını ve bu yasaların ülkesi içindeki her kurum ve kişiyi bağlayan olmasını ifade eder. Devlet iktidarı, meşruiyetini egemen iradedenden alır ve kendinden başka hiçbir güçle sınırlandırılmaz (Beriş, 2014: 11). Dış egemenlik ise küresel siyasete dair bir kavramdır. Ana hatlarıyla devletlerin bağımsız olduğunu ve bir devletin öteki devletin iç işlerine karışamayacağını ifade eder. Fakat bu uluslararası ilişkilerde hiçbir aktörün dikkate alınmayacağı anlamına gelmez. Dış egemenlik yetkisi, uluslararası hukukta, devletin bu yetkiyi kullanmasında uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülükler dışında başka hiçbir otoriteye bağımlı olmayacağı ve devletin ülkesi üzerindeki egemenlik yetkisini münhasır bir şekilde kullanacağı anlamına gelir (Pazarıcı, 2012: 149). En nihayetinde bir devletin uluslararası sistemde egemen olup olmadığı tartışmalı bir konu olmakla beraber, meseleye hukuki yönünün dışında güç olgusunu dikkate alarak cevap aramak gerekmektedir.

Egemenlik kavramının doğru anlaşılması, siyasi iktidar ve egemenlik arasındaki farkın belirginleştirilmesiyle mümkündür çünkü bu iki kavram birbiriyle karıştırılmaktadır. Egemenlik en üstün buyurma gücüne sahip ve kendisine denk hiçbir yasal-siyasal otorite kabul etmeyen iradedir. Başka bir odak ya da iktidar tarafından onaylanma ihtiyacı duymadan karar alma ve uygulama gücüne sahip olmayı ifade eder (Kia, 2011: 17). Aynı zamanda modern devletin hem varlık şartı hem de kurucu koşuludur. Egemenlik,

devleti önceler. Fakat siyasal iktidar devlet oluştuktan sonra kurulan bir politik aygıttır. Egemenliğin aksine kurucu fonksiyona sahip değildir. Siyasal iktidar daha çok pratik bir yetki kullanımını ifade eder. Yöneticiler tarafından kullanılan siyasal iktidar, sınırları anayasa tarafından belirlenmiş iktidardır. Egemenlik, kendine referansla meşrulaştırılan bir kavramdır fakat siyasi iktidar ancak anayasaya dayanarak bir meşruiyete sahip olabilir. Dolayısıyla egemenlik aşkın, siyasi iktidar ise içkin bir kavramdır.

Machiavelli'den Schmitt'e Egemenlik Düşüncesinin Gelişimi

Ortaçağda Papa ve İmparatorun ikili iktidarı modern anlamda mutlak, tek, bir, sürekli ve bölünemez egemenlik anlayışıyla ciddi uyumsuzluklar içermektedir. Bu ikilik modern döneme gelindiğinde seküler devlet egemenliği lehine çözülmüştür. Modern siyaset felsefecileri de egemenliği kuramsallaştırma yoluna gitmişlerdir.

İlk olarak Machiavelli, siyaseti başlı başına bir amaç olarak ele alarak bireyi ve toplumu siyasal iktidar karşısında araçsallaştırmıştır. Ahlaki ve kültürel yaşamın evrensel meşruiyet ilkeleri yerine siyasal iktidarın birliğini ve bütünlüğünü önceleyen, ortak iyi ilkesini salt egemenin iradesine bırakan ve egemeni sınırlandıracak hiçbir gücü kabul etmeyen devlet anlayışıyla siyaseti kendi kuralları olan özerk bir alan olarak tanımlamıştır. Daha sonra Bodin, egemenlik kavramına süreklilik niteliğini kazandırmıştır. Bodin'e göre egemenlik bir devletteki mutlak ve sürekli güçtür. Egemen sadece somut bir bedeni değil, bunu aşan kurumsallaşmış siyasal iktidarın bedenini temsil etmektedir (Çetin, 2002: 58). Siyasal beden mutlak, ölümsüz, bir ve bölünmezdir. Böylece Bodin, egemenliğin kurumsal bir şekilde tasavvur edilmesini sağlamıştır. Egemenlik kavramı iktidarın ilkesi (auctocritas) ile onun kullanma biçimini (potestas) bir araya getirmiştir. Hobbes ise kurucu iktidarın mutlak kuruculuğunu savunarak egemenlik kavramını güç olgusuyla pekiştirmiştir. Devlet, gücünün meşruiyetini Tanrı'dan değil toplumdaki ve egemen güç toplumun temsilcisidir, dolayısıyla egemenliğin kaynağı toplumsal sözleşmedir. Dolayısıyla Hobbes, devleti rasyonel temeller üzerine inşa etmiştir. Bu rasyonalite ise egemen iradenin mutlak akli ve kararlarıdır. Rousseau'da ise bu akıl, aynı mutlak niteliklere sahip olan genel iradedir (Çetin, 2002: 61). Genel irade, bütün halkın iradesini temsil eden ve toplumsal sözleşmeyle kurulmuş ortak bilinci ifade eder. Rousseau halk egemenliği fikrinin temellerini atan düşünür olsa da genel iradeye yüklemiş olduğu mutlaklık vasfı, onu klasik egemenlik anlayışına dâhil etmektedir.

Teorik düzeyde Bodin, Hobbes ve Rousseau tarafından geliştirilip yetkinleştirilen klasik egemenlik anlayışı, mutlak ve sınırsız olması bakımından önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu itirazlar klasik egemenlik anlayışının sınırlandırılmasını ve bireylerin egemen devlet karşısındaki hak ve özgürlüklerinin dikkate alınmasını sağlamıştır. Özellikle 17. ve 19. yüzyıllar arasında ortaya çıkan ve doğal hak düşüncesi, hukuk devleti ilkesi, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve 20. yüzyılda daha etkin olmaya başlayan uluslarüstü kurum ve kuruluşlar, klasik egemenlik anlayışını sınırlamış ve günümüz sınırlı egemenlik anlayışının şekillenmesini sağlamıştır. Bu ekolün önemli temsilcileri arasında Locke, Montesquieu ve J. S. Mill gibi isimler yer almaktadır.

CARL SCHMITT'İN EGEMENLİK KURAMI

Carl Schmitt, genellikle bilinçli bir şekilde göz ardı edilmiş olan hukuk, siyaset ve teoloji arasındaki bağı göstermesi açısından özgün bir düşündürdür. Özellikle Aydınlanma düşüncesiyle beraber ortaya çıkan sekülerleşme süreci, sosyal bilimlerle teoloji arasında büyük bir epistemolojik duvar örmüştür. Bu duvar aynı zamanda “Batı” düşünce tarihindeki süreklilikleri kesip tamamen radikal bir başlangıç yapmayı hedeflemiştir. Ancak Schmitt bu duvarı yıkarak teoloji ile modern siyaset ve hukuk felsefesi arasındaki devamlılığı ifşa etme çabasındadır. Bu bağlamda geliştirmiş olduğu egemenlik kuramı, tam olarak bahsedilen görevi ifa etmesi açısından merkezi bir konumda durmaktadır.

Bu aşamadan itibaren Schmitt'in egemenlik kavramını açıklamak için öncelikle istisna hali, karar ve egemenlik kavramı arasındaki ilişki ve ardından egemenlik kavramının teolojiden mülhem yapısı incelenecektir. Daha sonra egemenlik kavramının üzerinde inşa olduğu politik zemin olarak siyasal kavramı ve bu kavram eşliğinde demokrasi ve liberalizm eleştirisi ortaya konacaktır. Son olarak Schmitt'in egemenlik kavramının somutlaştırılmasında elverişli bir araç olarak diktatörlük kavramının incelemesine ve kendi döneminde egemen irade olarak önerdiği Devlet Başkanlığı tezine yer verilecektir.

İstisnanın Belirleyiciliğinde Egemenin Kararı

Schmitt'e göre egemenlik kavramını anlamının yolu, kavramı “istisna hali” kavramıyla birlikte düşünmekle mümkündür. Çünkü egemenlik, bir “sınır durum”da ortaya çıkan “sınır kavram”dır (Schmitt, 2014: 13). Sınır kavram demek egemenlik kavramının, normların düzenlemiş olduğu “normal” durumlarda kavranamayacağı anlamına gelir. Bu yüzden gerekli olan bir sınır durumudur yani istisna halidir. Egemenlik ise istisna halinde gerçek

anlamda ortaya çıkacağından dolayı sınır kavramı olarak nitelendirilir. İstisna hali, bir politik düzende (devlette) meydana gelen ve olağanüstü önlemlerin uygulanmasını gerektiren her türlü ciddi ekonomik ve siyasi karışıklık anlamına gelir (Zeybekoğlu, 2009: 27). İstisna hali basit bir şekilde olağanüstü hal ya da sıkıyönetim uygulaması olarak anlaşılmalıdır. Bunları da kapsamakla beraber devlet kuramına dair daha genel bir kavramsallaştırmadır¹. Egemenin istisna halinde belirleyici özne olarak ortaya çıkmasındaki sebep; istisna haline karar veren otorite olmasıdır (Schmitt, 2014: 13). Neyin istisna hali olup olmadığına karar veren egemen, aynı zamanda istisna halinin içeriğini doldurmuş ve mevcut durumu tanımlamış olur. İstisna hali, egemenlik ve karar kavramlarının buluştuğu noktadır (Zeybekoğlu, 2009: 27).

Schmitt'in kuramında karar² kavramı merkezi bir yer tutar. Buna istinaden Schmitt "kararcı" (desizyonist) bir düşünür olarak sınıflandırılır. Kararcılık, hukuki normların tasarlanmasının ve geçerliliklerinin temelinde egemen iradi edimin kararı olduğunu savunan düşüncedir. Hukuk normlarının, her zaman belirli kararların görece özerkliğine dayanan ve praxis alanına dikkat çeken indirgenemez bir "an" içerdiğini söyleyen Schmitt'in düşüncesinde karar, yalnızca hukukun temeli değildir; aynı zamanda normatif sistemden çıkarılmayacak değer ve öneme sahiptir (Delacroix, 2005: 36). Aynı şekilde bir hukuk normu ve normun uygulanışı arasındaki geçişkenliği sağlayan da karardır. Dolayısıyla hukuki sonuç, en ince ayrıntısına kadar kendi öncüllerinden türetilemez. Hukuk kendi kendini yaratamaz, bu yüzden karar vermek zarıdır ve belirleyici unsurdur. Karar 'normatif hiçlikten' doğar ve desizyonist düşüncede karar mutlak başlangıç noktasıdır (Delacroix, 2005: 39). İstisna hali ise kararın en saf haliyle mevcudiyet bulacağı durumdur.

Kararın bağımsız anlamı, karar veren egemenin niteliğine göre değişiklik gösterir. Karar verici egemen, askeri bir bürokrasi ya da radikal bir parti

1 Agamben'e göre kamu hukuku alanında hala gerçek bir istisna hali kuramı mevcut değildir ve sözcük çok karmaşık bir tanıma sahiptir. İstisna hali; yasal ve siyasal olanın kesişme noktasındaki muğlak ve değişken sınırdır durmaktadır ve kamu hukuku ile siyasal olgu arasında bir dengesizlik noktası oluşturmaktadır. Bkz. (Agamben, 2014).

2 "Schmitt, *Hukuki Düşüncenin Üç Tipi* çalışmasında pozitivist, normativist ve desizyonist olmak üzere üç hukuk anlayışından bahsetmektedir. Schmitt aslında pozitivism ile normativizmin aynı kökene sahip olduğunu, dolayısıyla da aslında iki tarz hukuki düşünce olduğunu söylemektedir. Buna göre her şeyin norma yaslandığı pozitivist-normativist anlayışla, karar alma'nın esas olduğunu düşünen desizyonist anlayış birbirlerine karşıdır. Schmittçi desizyonist anlayışa göre bir normun istisna hali ile ilişkisi kısmi ve sınırlı olabilmektedir. Norm, istisnaya işaret edebilir ama onu betimleyemez. Onun genel bir çerçevesini sunabilir ancak içeriğini tanımlayamaz." Bkz. (Kardeş, 2015: 105). Desizyonist düşünce, hukuk normlarının temelinde başka bir hukuki normun olduğu tezine karşı çıkar. Hukuk normları egemen otoritenin iradi edimi sonucu oluşur. Dolayısıyla normların temelinde 'karar' vardır.

örgütü olabilir. Ancak bu ikisinin de istisna haline dair verdiği karar birbirinden oldukça farklı olacaktır (Schmitt, 2014: 17). Dolayısıyla dirimsel olan, hukuk tarafından normatif olarak belirlenmiş yasal düzen değil, kararın bağımsız anlamının bizzat kendisi ve kararı kimin vereceği meselesidir. Kuramını geliştirirken Schmitt, egemenlik ve istisna hali arasındaki bağlantıyı fark eden ve egemenlik kavramını literatüre kazandıran Bodin üzerinden okumasını sürdürür. Bodin egemenlik ve hukuk arasındaki ilişkiyi gündeme alır ve egemenin hukukla sınırlanıp sınırlanmayacağını tartışır. Bodin'e göre acil durumlarda hukuk, egemenin fiilleri üzerindeki bağlayıcılığını yitirir. Bu durumda egemen, politik kararı (kaos tehlikesine karşı düzenin muhafızı sıfatıyla) kendine referansla veren bir mutlak iradeyle donatılmış olur. Schmitt için Bodin'in bilimsel verimliliğinin ve başarısının sebebi burada yatar: Bodin, "kararı" egemenlik kavramının içine yerleştirmiştir (Schmitt, 2014: 16). Egemen, yürürlükteki kanunları ilga edebildiği sürece egemendir ve egemenlik esasında "karara" dayanır. Schmitt'e göre hukuki düzen de dâhil olmak üzere tüm düzenler bir karara dayanır. Onun hukuk felsefesi, egemeni komuta edilemeyen komutan olarak istisna hali içinde yeniden tesis eder (Hirst, 2019: 25). Schmitt, klasik tanımıyla en üstün yürütme gücü olan ve başka kaynaktan türemeyen egemenlik anlayışını somutlaştırır. Bu tanım açıklayıcı ve basittir, çünkü Schmitt egemenliğin bir kurgu olduğunu düşünmez, Schmitt'te egemenlik; gerçek güçle birebir çakışandır (Akal, 2017: 124) ve somut bir politik düzen olan devlette, "son kararı" verebilen otoritedir.

İstisna halinin Schmitt için hayati öneme sahip olması, hukuk normlarının olağan haller göz önünde bulundurularak oluşturulmasıyla alakalıdır. Hukuk kuralları "düzen" ve "normallik" halinde geçerli ve anlamlıdır. Hukukun egemenliği sadece olağan koşullar için geçerlidir. Genel bir hukuki norm, mutlak istisnayı içermez (Schmitt, 2014: 14). Bu yüzden böyle bir durumda gerçek bir egemenlikten söz edilemez. Ancak bir istisna hali tezahür ettiğinde, başka bir deyişle hukuk etkisiz kaldığında, düzeni muhafaza etme kabiliyetine sahip olan irade; gerçekten egemen iradedir. İstisna haline karar verebilmek ancak hukuki normların dışına çıkmakla mümkün olur. Bunu yapabilecek güç; halkın gerçek temsilcisi ve düzenin asıl muhafızı olan egemendir. Modern istisna hali, mutlakiyetçi geleneğin değil, demokratik-devrimci geleneğin bir ürünüdür (Agamben, 2018: 14). Mutlakiyetçi gelenekte modern hukuki sistemde istisna olarak adlandırılan durumun sürekliliği ve sıradanlığı mevcuttur. Burada hukuk, doğrudan karara bağlıdır. Ancak modern hukuk devleti anlayışı, politik kararı ve hukuk normlarının düzenleyemediği alanları görmezden gelmeye çalıştığından ötürü istisna

halinin ortaya çıkmasına mahkûm olur. Çünkü istisna hali bütün modern hukuki/politik düzenlerin içinde her an ortaya çıkarılmak üzere gömülüdür. Yazılmayacak ya da yazılmaması gereken, ancak hizmet etmeleri gereken koşullar gerçekleştiğinde belirlenebilecek olan normların varlığı (Agamben, 2018: 40), modern hukuk devletinin asla yüzleşmek istemediği bir politik gerçeklik olarak her zaman mevcut olacaktır.

Schmitt, devleti “somut politik düzen” olarak nitelendirdiği için egemenliği de somut bir uygulama olarak ele alır. Klasik tanımıyla egemenlik; “en üstün ve asli hükmedici güç” olarak tanımlandığında, esasen soyut şemanın ardına geçilememiş olur. Egemenliği pratikte anlamlandırmak gereklidir. Çünkü soyut ve normatif olan, somut ve varoluşsal olanın zıddıdır (Bezci, 2006: 94). Bu yüzden Schmitt, bir kriz durumu meydana geldiğinde kamusal çıkarı veya devlet çıkarını ya da kamusal düzeni ve güvenliği tesis edip korumanın yollarına dair kararı kimin vereceği gibi somut meseleleri sorunsallaştırır. Çünkü istisna hali, mevzu hukukta öngörülebilecek bir durum değildir (Schmitt, 2014: 14). Devletin varlığını neyin ne şekilde tehdit edeceği, bu tehlikenin ne zaman geleceği, böyle bir durumda nelerin vuku bulabileceği gibi konular, hiçbir zaman tam anlamıyla öngörülebilir değildir. Bunların açıkça belirlenmesi, belirli bir standarta oturtulması ve tek tek sınıflandırılması hiçbir hukuki çerçeve bakımından mümkün olamaz. Bu yüzden istisna halinde, hukuk devleti anlayışı vasıfsız kalmaya mahkûmdur. İstisna hali, her daim potansiyel olarak gömülü bir şekilde devlet teorisinin ve kamu hukukunun merkezinde durmaktadır. Böyle bir durumda olması gereken, istisnanın meydan okuyuşuna yanıt verebilecek ve düzenin korunması için gereken tüm önlemlerin alınmasının önünü açabilecek şekilde düzenlenmiş bir anayasadır (Hirst, 2019: 27). Egemen, acil durumun mevcudiyetine ve bu durumun sona erdirilmesi için neyin yapılması gerektiğine karar verendir. Bu yüzden halkın politik kararı olan anayasa, egemeni sınırlamamalı aksine yetkilendirmelidir. Anayasa, gelecek normal zamanlar için, halkın birleştirici siyasi ruhunu koruyacak yöntem ve güçler yaratmalıdır. Böylece kriz ve istisna durumlarında halkın siyasi tekliğini, politik birleştirici gücünü ve kurucu siyasi fikirlerin ruhunu muhafaza edecek bir kurum (Schmitt’in tercihi Devlet Başkanı) tesis edilmiş olacaktır (Preuss, 2019: 246).

Hukukun askıya alınması ve egemenin sınırsız yetkiyle donanması anarşinin ya da despotik ve keyfi bir rejimin ortaya çıktığı anlamına gelmemelidir. Her ne kadar mevzu hukuk geri atmış olsa da halkın politik birliğinin somut ifadesi olan devlet varlığını sürdürür. Mevcut hukuk düzeni ortadan

kalkmıştır ancak hala hukuki bir düzen mevcuttur. Schmitt istisna halini meşruiyet dairesi içinde tutmaya özen gösterir. İstisna hali yasalara bir kuralsızlık alanı sokar ve gerçekliğin etkili bir şekilde düzenlenmesini mümkün kılar. Bu sayede egemen, yasal sınırlar dâhilinde kalmayı garanti altına almış olur. Geçerli yasal düzenin dışında kalmış olan egemen yine de o düzene aittir, çünkü anayasanın toptan askıya alınıp alınamayacağı kararının sorumluluğu ona aittir (Agamben, 2014: 168). Böylece devlet otoritesinin meşru mevcudiyeti, hukuk normları karşısında üstünlüğünü kanıtlar. Hukuki normlar istisna durumlarında uygulanamayacağından egemenin kararı hiçbir normatif bağ ile sınırlanamaz ve mutlak hale gelir. Norm, normal durumlar için vardır, yani normal durumun ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiğine hukuk karar veremez. Buna karar verebilmek egemenin tekelindedir (Schmitt, 2014: 21). Eğer egemen, normal durum olduğuna hükmederse normlar geçerlilik kazanır, ama egemen istisna haline karar verirse normların etkinliği sona erer. İstisna hali, normun geçerli olduğu ama gücü olmadığı için uygulanmadığı ve yasa değerine sahip olmayan tasarımların/eylemlerin yasa gücünü elde ettiği bir hukuk rejimini ifade eder (Agamben, 2014: 169). Normal durumlarda kararın bağımsız anlamı minimuma indirgenirken istisna halinde ise normlar işlevsiz kalır. Hukukun geçerliliğini sağlayan güç, egemenin tekelindeki karardır. Ancak bu tekel, hukuken zorlama ya da keyfi bir biçimde hükmetme tekelini değil, politik birliğin devamı için karar verme tekelidir. Egemenliğin teleolojisi tam da bu anlama gelir. Schmitt istisnanın can alıcı önemini şu şekilde vurgular:

“Özellikle somut yaşamın felsefesi, istisnadan ve ekstrem durumdan elini eteğini çekmemeli, aksine, bunlarla en üst düzeyde ilgilenmelidir. Bu felsefeye göre, istisna, kuraldan önemli olabilir; paradoksal olana yaklaşımının romantik bir ironiden esinlenmiş olmasından dolayı değil, aksine, kendini vasatî bir şekilde ‘tekrar edenin’ apaçık genellemelerinden daha derine inen anlayışın olanca ciddiyeti ile... İstisna, normal durumdan daha ilginçtir. Normal olan hiçbir şeyi kanıtlamaz, istisna her şeyi kanıtlar: Yalnızca kuralı kanıtlamakla kalmaz, kural, yalnızca istisna sayesinde yaşar. İstisnada gerçek hayatın gücü, tekrarlanmaktan katılmış mekanizmanın kabuğunu kırar.” (Schmitt, 2014: 22).

Egemenlik ve istisna hali arasındaki bağıntıda egemenin konumunu şu şekilde özetlemek mümkündür: Egemen; istisna halinde var olabilen yani karar verici olarak kalabilen, istisna halini oluşturan ve istisna halinin ne olduğuna karar veren otoritedir (Kardeş, 2015: 104). Yetki unsurunun öngörülmediği bir durumda yetkili olan özne; egemen iradedir. Yani egemen; hukuki düzen yetki sorununu çözmekte tıkandığı anda yetkiyi eline alabilen güçtür (Schmitt, 2014: 18).

Egemenliğin Teo-Politik Okuması

Schmitt, ilk üç bölümünü 1923 yılında Max Weber'e adanan bir derleme kitap için kaleme aldığı *Siyasi İlahiyat* eserinde (Colliot-Thélène, 2019: 202), hukuk ve siyaset teorisine dair geliştirilen kavramların esasında teolojiye referansla anlam kazandığını belirtir. Özellikle modern devlet kuramının bütün önemli kavramlarının “sekülerleştirilmiş teoloji” kavramları olduğunu iddia eder. Örneğin bir teoloji kavramı olan “kadir-i mutlaklık”, seküler bir kavram olarak kadir-i mutlak kanun koyucuya dönüştürülmüştür. (Schmitt, 2014: 41). Bu durum teolojinin, özünü muhafaza ederek modern dönemde yeni bir formda ortaya çıktığının göstergesidir. Schmitt en nihayetinde her iktidarın bir aşkınlık ve her aşkınlığın da bir iktidar olduğunu not düşer (Baume, 2009: 374).

Schmitt'in teoloji ve modern devlet kuramı arasında bağlantı kurmasındaki amaç hukuki kavramların sosyolojisinin anlaşılmasını sağlamaktır. Modern devlet anlayışı ve modern devlet mekanizmaları ele alındığında, bu durum açıkça ortaya çıkar. Schmitt'e göre pozitif hukuka ilişkin kamu hukuku literatürü incelendiğinde modern devlet ile kadir-i mutlak özne arasında yakın bağlılıklar olduğu görülecektir. Kadir-i mutlak olan Tanrı, insanların hayatlarının her anını düzenler, insanların uyması gereken emirler verir; yasakları, günahları belirler. Tanrı'nın karışmadığı, boş bıraktığı hiçbir alan yoktur. Mutlak kanun koyucu olarak meşruiyetini kendinden alır ve itaat etmeyenlere karşı cehenneme atmak gibi yaptırımlar uygular. Buna karşın çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Schmitt bununla bağlantı kurarak modern devletin Tanrı gibi her yere müdahale ettiğini ifade eder. Modern devlet; pozitif hukukun yetersiz kaldığı bir tartışmayı, vereceği kararla sonuca bağlar, bazen mağfret ve af yoluyla kendi kanunlarının üstünlüğünü kanıtlar, bazen lütufkâr bir hükümdardır, ancak aynı belirsiz kimlikle kanun koyucu, yürütme gücü, polis, af ve sosyal yardım mercii olarak da karşımıza çıkar. Daima itaat bekler, buyruklarına uymayanlara karşı yaptırımlar uygular. Kendinden başka hiçbir egemen, otorite ve kanun koyucu tanımaz. Çünkü devlet, kadir-i mutlak olan Tanrı'nın tüm bu özellikleri çerçevesinde tanımlanmıştır. Kadir-i mutlaklık teolojiden sadece dilbilimsel olarak değil, tüm sosyolojik, politik, somut ve pratik yönleriyle de devralınmıştır (Schmitt, 2014: 43). Devletle bağıntılı olarak egemenlik tanımı da bizzat bu şekilde kavramsallaştırılmıştır. En üstün emretme gücü ve tek kanun koyucu otorite olarak egemenlik, esasında teoloji alanına ait bir kavramdır. Mistik ve soyut bir içeriğe sahip olan kavram, Tanrı'nın inayetinin hukuki kılıfı olmaktan başka bir şey değildir (Schmitt, 2014: 44). Özetle teolojinin yerini hukuki kurgu almıştır.

Hukuki kavramlar ve egemenlik anlayışı, üzerinde yükseldiği toplumun sosyolojik temelleri üzerine inşa edilmiştir. Toplumun tümü, tarihin herhangi bir döneminde bir tür tinsel homojenliğe sahip olur (Colliot-Thélène, 2019: 205). Schmitt tek-Tanrı anlayışı ve monarşist devlet kuramı anlayışı arasındaki ilişkiye bu bağlamda dikkat çekmiştir. Özellikle 17. yüzyılda monarşist devlet kuramının tebaa arasında kolaylıkla kabul görmesinin altında yatan sebep bu sosyolojik uyumdur. Monarşinin tarihi-siyasi varlığı, dönemin Batı Avrupa insanının genel bilinç düzeyine uygun olduğu ve tarihi-siyasi gerçekliğin hukuksal yapısı, metafizik kavramların yapısıyla örtüştüğü için bu uyum sağlanabilmiştir. Belirli bir devrin dünya hakkında çizdiği metafizik resim, siyasi organizasyonunun şekliyle çakıştığı egemenlik kavramının sosyolojisi açığa çıkar (Schmitt, 2014: 49). Schmitt bu anlayışın izdüşümünü Rousseau, Leibniz, Descartes ve Hobbes gibi filozoflardan alıntılarla destekler. Bu alıntılarının da gösterdiği gibi 17. ve 18. yüzyıl siyasi düşüncesi, tek-Tanrı perspektifinin yansıması olan tek-egemen düşünce-si tasarımı etkisi altındadır. Dünya karşısındaki aşkın bir Tanrı'ya olan inanç, devlet karşısında aşkın olan egemene inancı besler.

19. yüzyıla gelindiğinde tüm teist ve aşkın tasavvurlar aydınlanma düşüncesi ve pozitivismın etkisiyle bertaraf edilmiş ve yeni bir meşruluk kavramı oluşturulmuştur. Tüm kudret halkın kurucu iktidarına verilmiş ve monarşik meşruiyetin yerini demokratik meşruiyet almıştır. Schmitt geçen dört yüz yıl boyunca Avrupa ruhunun çekim merkezinin teolojiden metafiziğe, metafizikten insancıl ahlaka, oradan da iktisada ve tekniğe doğru bir dönüşüm geçirdiğini belirtir (Colliot-Thélène, 2019: 205). Her bir dönemin çekim merkezi, o dönemin egemen, iktidar, otorite, devlet ve siyasala dair kavrayışında büyük bir etkiye sahiptir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta teolojinin kurucu yeridir.

Schmitt hukukun karşısında üstünlük verdiği 'politik kararı' meşrulaştırıcı organlar olarak kilise ve devlet arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Schmitt'in kilise kurumu (Roma Katolik Kilisesi) ile devlet kurumu arasında yapmış olduğu mukayesenin temel hedefi, temsil fikrinin incelenmesidir. Alman düşünür düzen ve istikrarın temeli olarak Roma Kilisesi'ne vurgu yapar. Roma Katolik Kilisesi, tüm zıt güç odaklarının üzerinde bir egemenlik sağlayarak zıtlıkların bir arada var olabilmesine (complexio oppositorum) olanak sağlamıştır. Katoliklik özü itibarıyla politiktir ve kendine has toplumsal ve siyasal bir rasyonalitesi vardır. Bu rasyonalite kilisenin hukuki ve kurumsal özünde yatmaktadır. Özgün bir örgütlenme tarzına sahip olan

Kilise’de, temsil gücü Papa’nın karizmasında cisimleşir ve Kilise’nin hükmü *complexio oppositorum* ile sağlanır. Bu yüzden otoritenin temeli doğrudan “yukardan inen” temsiliyettir (Kardeş, 2015: 129).

Schmitt’in Kilise üzerine değerlendirmeleri teo-politik bakış açısını ortaya koyar. Bu değerlendirme saf bir teoloji incelemesinden ziyade özellikle kilise öğretilerini dikkate alır. Bu bağlamda temel hedef, teoloji alanındaki düşüncelerin kurumsallaşmasının nasıl mümkün olduğunu kavramaya çalışmaktır (Baume, 2009: 374). Bu kurumsallaşmanın modeli olan Kilise’yi ideal bir politik form olarak gören Schmitt; kamusal, politik ve rasyonel karara ait örnekler olarak Kilise ve devletin kurumsal modeller açısından benzeştiğini öne sürer (Baume, 2009: 375). Kilise gibi devletin meşruiyeti de bir aşkınlığa dayanmak zorundadır. Ancak bu aşkınlık ilahi bir aşkınlık değildir. Devletin dayandığı aşkınlık, politik birlik yani kamusal düzendir. Devlet sistemi içinde egemen, kamusal düzene referans vererek hukuki bağları aşar ve halkın temsilcisi olarak karar verme yetkisine sahip olur. Schmitt’in kurmuş olduğu bir diğer benzerlik Kilise’nin (ve Papa’nın) ‘yanılmazlık’ dogması ile devletin egemenliği düşüncesi arasındadır. En üstün politik güç olarak kabul edilen egemenlik düşüncesi; kararlarında asla yanılmayan ve sorgulanamayan Papa’yla örtüşmektedir (Baume, 2009: 377). Papa’nın kararlarında her zaman bir hikmet olduğu inancı, egemenin kararlarının hikmet-i hükümet anlayışı ekseninde değerlendirilmesine denk düşmektedir.

Schmitt, Kilise’nin politik birliği sağlama temelinin, rasyonalitesinin ve hukukunun, modern siyaset ve hukuk teorisini etkilediği tezini desteklemek için Hobbes’u örnek vermesi dikkat çekici bir ayrıntıdır. Schmitt klasik yorumun dışına çıkarak Hobbes’u siyaset biliminin kurucusu olarak görmez. 17. yüzyılda kilisenin yerini devletin almasıyla, tam anlamıyla siyasal bir soru olan “Kim Karar Verecek” sorusu devlet lehine cevaplanmıştır. Fakat bu durum kilisenin rasyonalite anlayışının bir anda ortadan kalktığı anlamına gelmez. Hobbes da esasında bu rasyonaliteden etkilenmiş ve teolojik düşüncenin tahakkümünden sıyrılamamıştır. Egemen varlık sorununu (kararı kimin vereceği sorunu) siyasi düşüncenin kilit sorunsalı haline getirmekle Katolik mirası teorik olarak sahiplenmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu yüzden Hobbes’un düşüncesi bilimsel-teknik bir uygarlığın yaşadığı dönem için yetersizdir. Hobbes’un teorisi modernlikten ziyade Katolikliğe daha yakındır (Colliot-Thélène, 2019: 213). Schmitt Katolik Kilisesi ile modern seküler düşünce arasındaki sürekliliği, bu bağı kestiği iddia edilen Hobbes’a referans vererek kanıtlamaya çalışmaktadır.

Schmitt teolojinin hukuk biliminin geleceği için gerekli ve değerli olduğunu iddia eder. Sekülerleşme ve nesnellik, hukuk bilimini etkilemiş ve bunun sonucunda hukuk, etkisiz bir teknik araç haline gelmeye başlamıştır. Bu yüzden teoloji ve hukuk arasındaki sürekliliği hatırlamak; iktisadi ve teknik rasyonalizmin kazandıramadığı temel bir şeyi; bir referans noktasını, yargıda bulunmak ve eylemek için gerekli bir temeli, bir kılavuzu ve insanın toplumsal varoluşu için normatif bir istikameti hukuk ve siyaset kuramına kazandırmak için gerekli bir entelektüel çabadır (Colliot-Thélène, 2019: 217).

Siyasal Kavramı ya da 'Politik Olan'ın Önceliği

Hukuki kuramında kararın bağımsız anlamına vurgu yapan Schmitt, siyasal anlayışında da kararın belirleyiciliğini bir mihenk taşı olarak korur. Siyasal (politik olan), Schmitt'in özellikle üzerinde durduğu anahtar bir kavramdır. Egemenlik, siyasal ve karar kavramları Alman kuramcının düşüncelelerinde kurucu role sahip olduğundan birlikte incelenmelidir.

Schmitt, *Siyasi İlahiyat* kitabında olduğu gibi *Siyasal Kavramı* kitabına da vurucu bir cümleyle başlar: Siyasal kavramı devlet kavramından önce gelir (Schmitt, 2018: 49). Bu ifade -özellikle modern dönemde bir rutin haline gelen- devlet ve siyasalın aynı şeyler olarak algılanmasına bir itirazdır. Bunun sebebi modern dönemde siyasalın hayat bulduğu merkezileşmiş tek sistemin devlet olmasıdır. Devlet bir halkın özel nitelik arz eden bir durumudur, nihai belirleyici olan odur. Bu sebeple bireysel ve kolektif statülere oranla devlet en önemli statüdür; belirli bir toprak parçası üzerinde örgütlenmiş bir halkın siyasal statüsüdür. Devleti somut ve çağa bağlı tarihsel bir olgu olarak nitelendiren Schmitt (2013), siyasal devletin temelini yerleştirerek siyasalın kurucu ve tarih-üstü rolünü netleştirir. Buna ek olarak siyasal, anayasanın, anayasa öncesi zeminidir. Halkın kurumsallık öncesi siyasi teklifi hem mantıksal hem de tarihsel anlamda hukuksal ve anayasal düzenden önce gelir (Preuss, 2019: 224).

Schmitt'e göre egemenlik, en iyi biçimde istisna halinde kavranıyorsa siyasal kavramı da dost-düşman ayrımında açıklık kazanır. Siyasalın varlığından bahsetmenin koşulu dost-düşman ayrımının azami yoğunluk derecesine ulaşmasıdır. Egemenlik normal durumlarda potansiyeline çekilmişse, siyasal da düşmanın net bir şekilde belirlenmediği dönemlerde belirlenemez. Ahlak, estetik ve ekonomi gibi alanların kendine özgü kıstasları olduğu gibi siyasal kavramının da kendine has ölçütleri vardır. Bir şeyin tanımını en iyi, ona özgü anlamları verebilir. Her alanın kendine özgü nihai ayrımları vardır. Ahlak alanında iyi-kötü; estetik alanında güzel-çirkin; ekonomi alanında

yararlı-zararlı ya da kârlı-kârsız gibi ayrımlar mevcuttur. Siyasal olanın ayrımı ise dost-düşman dikotomisinde kendini açığa vurur. Bu ayrım siyasalın salt kavramsal ölçütüdür ve onu öteki kontrastlar karşısında otonom kılar. Dost-düşman ayrımının işlevi, bir bağın ya da ayrılığın, bir birleşme veya ayrışmanın en uç yoğunluk derecesini ifade eder (Schmitt, 2018: 57). Dolayısıyla siyasal olana dair Schmittçi vurgunun temelinde antagonizma bulunur.

Schmitt düşman kavramsallaştırmasını kullanırken ahlaki açıdan kötü ya da ekonomik yönden herhangi bir rakibi kastetmez. Birisinin kişisel husumeti olduğu bireysel düşmanını da kast etmez. Siyasalın kıyısındaki düşman, kamusal düşmandır; ontolojik olarak ötekidir:

“Siyasal düşmanın varoluşsal anlamda en yoğun haliyle başka bir varlık ve yabancı olması yeterlidir. Bu yabancılığın sonucunda siyasal düşmanla uç bir noktada, ne önceden kararlaştırılmış genel bir normla, ne de “çatışmanın bir parçası olmayan”, bu nedenle de “tarafsız” bir üçüncü kişinin kararıyla çözülebilecek çatışmaların yaşanması mümkündür.” (Schmitt, 2018: 57).

Düşmanla çatışmaya girilmesi kaçınılmazdır ve savaş kararını verecek olan özneler, yani çatışmaya girilip girilmeyeceğini belirleyecek olanlar bizzat “dostlardır”. Bu dostluğun belirlenmesinde kendine özgü tek ve net bir alan yoktur. Bu birliğin niteliğini dini, ulusal ya da ekonomik birçok farklı etken belirleyebilir. Önemli olan bu alanlardaki dostluk ve düşmanlığın ya da birleşme ve ayrılığın belirli bir yoğunluk derecesine ulaşmasıdır. Düşman bir bütündür, bütünlük de genel olarak bir halkın tümüne tekabül eder. Bu yüzden düşman, kamusal nitelik taşır. Düşman hostis’tir (kamusal düşman), inimicus (kişisel düşman) değildir. Schmitt’in düşman kavramının İngilizcedeki karşılığı ise enemy değil foe’dur. Schmitt konunun açıklanması açısından dikkat çekici bir örnek verir. Hristiyanlıkla İslam arasında bin yıldır devam eden savaşta, hiçbir Hristiyan’ın aklından, Araplara ya da Türklere duyulan sevgiden dolayı, Avrupa’yı savunmak yerine Müslümanlara teslim etmek geçmemiştir (Schmitt, 2018: 59-60). Kişisel düşman eşittir kamusal düşman anlamına gelmiyorsa; kişisel dost eşittir kamusal dost anlamına gelmez.

Schmitt Hobbes’tan ciddi anlamda ilham almış olsa da siyasala dair kavrayışında Hobbes’un karşısında durur. Herkesin herkesle savaştığı ve potansiyel düşman olarak tasvir edildiği bir duruma karşı olan Schmitt, insanların sadece bireysel varlıklarını korumak için mücadele etmediklerini belirtir. İnsanlar için inandıkları değerler ve dostları da varlıklarının paydaşdır. Leo Strauss, Schmitt’in dost-düşman ayrımının Hobbes’un herkesin herkesle çatıştığı doğa durumundan farklı olduğunu ifade eder. Schmitt herkesin herkesle savaştığı politik-anarşik bir tasarımı kabul etmez, çünkü böyle bir ortamda dost

olmayacaktır. Hobbesçu çatışma anlayışı Schmitt'te bireysellikten toplumsallığa dönüşür: Çatışanlar bireyler değil, gruplardır. Gruplar ise kendi içinde dostların bir araya gelmesiyle oluşur ve diğer grupları düşman olarak kabul eder. Kamusal düşman denilen şey de budur aslında. Schmitt'in doğa durumu, hiçbir zaman bitmeyecek olan siyasalın daima var olacağı haldir (Bezci, 2006: 36). Siyasal olan her şeye önceldir ve sürekli olarak mevcut olan durumdur.

Kamusal düşman sadece devletlerarası ilişkilerde açığa çıkan bir gizil savaş durumu değildir. Bir devlet egemenliği kaybetmişse, partiler arası karşıtlıklar biricik ve en kritik karşıtlıklar haline gelmişse orada dost-düşman ayrımı ortaya çıkmış ve iç politikanın sınırına gelinmiş demektir. Böyle bir durumda devlet, uzlaşma ya da öteki barışçıl araçlarla çözüme kavuşturulamayan herhangi bir kanunun ya da yönetsel kararın içeriği hakkındaki bir kavgada, "son sözü" söyleyebilme otoritesi kaybetmiş demektir (Preuss, 2019: 229). Politik birliğin tehlikeye girmesi, devletin "iç işlerinde" silahlı çatışmaların ve varoluşsal mücadelelerin başladığının sinyallerini verir. Bu durum küresel zeminde devletler arasında meydana gelen savaşa değil, bir iç savaşa denk gelmektedir (Schmitt, 2018: 62). Düşman kavramı gerçek bir mücadele olasılığını gerektirir. Bu olasılık ise fiziksel öldürmeye dair gerçek bir olasılıktır. Zira bu kavramların hakiki anlamları ancak fiziksel anlamda öldürmek olgusunun ortaya çıkması ile mümkündür. Eğer ötekinin varlığı radikal anlamda sorgulanıyorsa o, düşman haline gelmiş demektir. Bu bir varoluş ile diğer varoluş arasındaki var olma ve yok etme ilişkisinin diyalektiktir (Kardeş, 2015: 47). Gruplar gerçek bir kamusal düşmanlık ilişkisi içinde konumlandığında her grup öteki grubu savaşılmaması ve mağlup edilmesi gereken asla uzlaşmaz bir düşman olarak nitelendirir (Hirst, 2019: 19). Savaşa dair gerçek olasılık bir şekilde ortadan kalkarsa her türden siyaset de sona ermiş demektir. Burada esas olan şey daima gerçek mücadeleye ilişkin olasılık ve böyle bir durumun var olup olmadığı hakkında verilen karardır. Egemen istisna haline karar verendir ve dost-düşman ayrımına karar vermek istisnaya karar vermenin somutlaşmış bir uygulamasıdır. Dolayısıyla politik birlik denilen olgu, hem dıştaki hem de içteki düşmanları belirleme yetenek ve iradesine sahip bir birliği ifade etmektedir. (Zeybekoğlu, 2009: 67).

Schmitt'e göre dost-düşman ayrımına karar vermek demek, siyasal olana dair karar vermek demektir. Bu ayrıcalığa sahip olan tek otorite ise (siyasal birliğin vücut bulmuş olduğu tek ve nihai düzen olarak) devlet olmalıdır. Devlet, içinde toplumsal örf ve adetlerin, ekonomik aktörlerin, dini cemaatlerin ve diğer kamusal odakların siyasallaşmadan takip edebileceği kanunla yaratılmış bir düzen koyan

tek otorite olmalıdır (Hirst, 2019: 21). Aksi durumda dost-düşman tayin etme tekelini yitiren bir devlet, politik kimliğini kaybetmiştir ve varoluşsal tehlikeye girmiştir. Schmitt siyasal olanın, daima kriz anına odaklı bir gruplaşma olduğundan bahseder. Yani kriz anına odaklanan bir gruplaşma tayin edici niteliğe sahip bir gruplaşmadır, daha doğrusu siyasal birlik olarak adlandırılma salahiyetini hak eden bir gruplaşmadır. Egemenlik, kriz anında tayin edici karar alma yetkisine sahip olmak demektir. Egemenlik, siyasal düşman ilan edebilme gücüdür ve düşman ilan etmekten kaynaklanan riskleri üstlenecek tek makamdır. Schmitt'e göre egemende temsil edilen politik birlik, kendi içindeki tüm karşıtlıkları aşabilecek karar gücüne sahip bir birlik demektir. Politik birlik en üstün karar verme gücüne sahiptir (Schmitt, 2018: 69). Bu bağlamda yapılan ortak bir düşman tanımı, bir grubu siyasal birlik haline getirir. Bu politik kimlik kendini özellikle kriz anında ortaya çıkarsa da, politik birliğin egemenliği sürekli olarak vardır (Suganami, 2007: 517). Unutulmamalıdır ki Schmitt'in merkeze aldığı kavramlar, istisna ve kriz kavramlarıyla birlikte düşünüldüğünde net anlamlarına kavuşur.

Politik Birliği Dağıtıcı Bir İdeoloji Olarak Liberalizm ve Parlamenter Demokrasi

Siyasal kavramı Schmitt'in homojen bir politik birliğe olan inancını gösterir. Egemen dost-düşman ayrımı yaptıktan sonra düşmanlar bir şekilde imha edilmeli ve politik birliğin dışına itilmelidir. Halk ancak homojen olarak tözsel bir birlik oluşturduğunda gerçek anlamda halk olarak adlandırılır. Demokrasi halkın iradesinin vuku bulması demekse, demokrasinin en iyi şekilde uygulanacağı ve teleolojisini gerçekleştireceği siyasal zemin Schmittçi dost-düşman ayrımında gizlidir. Ancak mevcut demokrasi sistemi ve liberalizm böyle bir tasarıma uygun olmadığı gibi devlet egemenliğinin altını oyar. Bu yüzden Schmitt, liberal demokrasi ve parlamenter sistem anlayışını eleştirir.

Monarşinin karşıtı olarak konumlandırıldığı, halkın seçip yetkilendirdiği ve halka karşı sorumlu bir kurum olarak düşünüldüğü için parlamentoya karşı büyük bir inanç beslenmektedir. Bütün bir halkın yönetime katılması ve hepsinin görüş bildirmesi imkânsız olduğundan dolayı parlamentolar, olabilecek en uygun ve demokratik yönetim biçiminin vücut bulduğu yerdir. Fakat Schmitt bu gelen kanıya itiraz eder ve önemli bir ayrıntıya dikkat çeker: Pratik ve teknik sebeplerle halk yerine halkın temsilcileri karar veriyorsa (ve bu herkes tarafından meşru olarak görülüyorsa) böyle bir durumda halk yerine tek bir kişi de karar verebilir. Halkı parlamentodaki birkaç yüz vekil temsil ediyorsa bunu pekâlâ bir kişi de yapabilir ve bu durumda da yönetim

demokratik niteliğini sürdürür (Schmitt, 2010: 52). Schmitt parlamentoyu meşrulaştıran hangi gerekçe varsa hepsinin bir kişinin yönetimini de meşrulaştırabileceğini öne sürer. Bu yüzden parlamenter sistem monarşinin antitezi değildir. Siyasal partiler yozlaşmıştır ve hepsi kendi çıkar grubunun menfaati için çalışır hale gelmiştir. Politik ontolojiye dair gerçek tartışmalar yok olmuştur, bunun yerine çıkarların ve iktidar savaşının planlı hesaplamaları geçmiştir. Esas mesele çoğunluğun desteğini koparmaktır, hakikati aramak ya da gerçeğe ikna olmak değil (Schmitt, 2010: 77).

Schmitt bir demokrasi karşıtı değildir, karşı olduğu şey liberal demokrasidir. Schmitt'in demokrasi kavramına yüklediği anlam farklıdır. O'nun kavramsallaştırmasında demokrasinin dayandığı temel; halktır, birey değildir (Bezci, 2006: 126). Liberal teorinin savunduğunun aksine, bireyin rasyonel iradesi asla belirleyici olamaz, belirleyici olan tözsel bir birlik oluşturan halkın iradesidir. Liberal demokrasilerde esas olan bireyken Schmitt buna karşı çıkar ve siyasal kavramını da çağrıştırır şekilde toplumu temel alır. Liberalizm tüm insanları siyasal alanda eşit olarak değerlendirir. Fakat böyle bir eşitlik, insanlar arasındaki dost-düşman ayrımını ortadan kaldıracak bir anlayıştır. Politik birliğin amacı düşmanı tanımlamaktan geçer. Ancak liberalizm dost-düşman ayrımı yapmayı oldukça zorlaştırır ve ayrışma zeminini bulandırır. Bu yüzden halkın politik birlik kurması açısından engel teşkil eder. Gerçek demokrasi, halkın politik birliğini sağlayan ve halkı bütünüyle temsil eden bir iradenin oluşmasıyla gerçekleşir. Böylece ortaya modern bir monarşi olarak değerlendirilebilecek "Führer Demokrasisi" kavramı çıkar (Bezci, 2006: 4). Führer Demokrasisi, Schmitt'in, diktatörlük ve demokrasi arasında kurmuş olduğu köprüye vermiş olduğu isimdir.

Schmitt'in Egemeni: "Anayasanın Bekçisi" Olarak Reichspräsident

Schmitt'in düşüncelerinin ana hatları incelendiğine göre şimdi bu kavramlar ışığında Schmitt'in egemen irade olarak neyi önerdiğine geçilebilir. Bu bağlamda öncelikle Schmitt'in diktatörlük kavramına getirdiği açıklığın incelenmesinde yarar vardır. İlk olarak söylenmesi gereken Schmitt'in diktatörlüğü

3 Bu kavram Schmitt'in *Der Hüter der Verfassung* eserine atıfla Türkçede farklı çevirilerle karşılanmaktadır. Literatürde "Anayasanın Koruyucusu" ya da "Anayasanın Muhafızı" şeklinde farklı kullanımlar da olsa bizim tercih ettiğimiz "Anayasanın Bekçisi" çevirisi, beki figürünün Türkiye'nin sosyo kültürel hafızasındaki karşılığı dikkate alındığında daha uygun görünmektedir. Bekçi, normal ve olağan hallerde, yani asayişin mevcut olduğu durumlarda genelde ortalıkta görünmez ama her an tetiktedir. Koruduğu şeyi sahiplenir, mahallelice güven duyulan birisidir. Asayiş bozulduğunda hemen olaya müdahale etmek için ortaya çıkar ve görevini yapar. Bu yüzden "Anayasanın Bekçisi" Schmitt'in kavramı kullanmadıkça muradına daha uygun düşmektedir.

olumsuz bir şey olarak görmediğidir. Sürekli olarak despotizmle eş değer biçimde ve ileri derecede otoriter bir rejimin karşılığı olarak anılan diktatörlük kavramı, Schmitt'e göre kavramın anayasa ve devlet teorisindeki sistematik ele alınış biçimiyle büyük bir karşılık içindedir. Kavramın Roma Hukuku'ndaki anlamına dikkat çeker. Romalılar siyasal istikrarsızlıklarına engel olmak için diktatörlük kurumunu oluşturmuşlardır. Senato, politik çıkmazları aşması için belirli süreliğine diktatör görevlendirir ve diktatör yasal olarak yetkilendirilmiş olarak gücü eline alır. Diktatör, politik bir araçtır ve tüm yetkileri önceden düzenlenmiştir. Diktatörlük; komiseryal diktatörlük ve egemen diktatörlük olarak ikiye ayrılır. Komiseryal diktatörlük belirli kurallara ve sınırlı bir süreye tabi diktatörlüktür. Fakat egemen diktatörlük bu şekilde sınırlandırılmış değildir ve kendisini senatonun üzerinde konumlandırarak var etmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta diktatörlüğün mutlak iktidardan ve tiranlıktan farklı bir şey olduğudur. Diktatörlük, özgürlüğü cumhuriyetçi bir anayasa çerçevesinde korumaktır (Kardeş, 2015: 117). Bu yüzden diktatörlük istisnai olmasına rağmen temelde anayasal bir kurumdur. Komiseryal diktatör anayasal düzeni belli bir tehditte korumak için, anayasayı kendisine verilmiş yetkiyle askıya alarak muhafaza etmiş olur (Ananiadis, 2019: 176). Başka bir deyişle istisna, diktatörlüğün özüne dâhildir. Egemen diktatörün en temel farkı ise anayasayı muhafaza etmemesidir; aksine mevcut öğelerden hareketle yeni bir anayasa yapmaya girişmesidir. Komiseryal diktatörlük yasanın uygulanmadığı ancak hala yürürlükte olduğu bir yasa halini temsil eder. Egemen diktatörlük ise eski anayasanın var olmadığı ve yenisinin kurucu erkin "aşgari" biçiminde var olduğu yani yasanın uygulandığı ama biçimsel olarak yürürlükte olmadığı bir yasa halini temsil eder (Agamben, 2018: 49). Schmitt'in yapmaya çalıştığı şey, bu iki diktatörlük biçimini birleştirerek istisna halinin ve egemenin, hukukla bağını korumaya çalışmaktır. İstisna hali hakkında karar verebilen egemen, istisna halinin hukuk düzeniyle bağını güvenceye alır (Agamben, 2018: 48). Böylece diktatörlük kavramı üzerinden Schmitt'in egemenlik tanımına yeniden ulaşılır: Hukukla bağlı olmayan, hukukun yetersiz kaldığı anlarda –istisna hallerinde- inisiyatif alan ama yine de hukuki bir düzende hareket eden nihai karar verici. Diktatörlük despotizm değildir, despotizm keyfi bir yönetimden fazlasını ifade etmezken, diktatörlük; sınırları açıkça belirlenmiş bir politik amacı gerçekleştirmek için kurallara bağlıdır (Ananiadis, 2019: 175).

Schmitt, kararcı politik felsefesiyle diktatörlüğü anayasaldan siyasala genişleyecek biçimde ele almıştır. Diktatörlük egemenliğe geçiş bir elverişli bir kavramdır. Zaten Schmitt'in düşüncesinde diktatör, egemenin yerine geçebilir, egemenliği karşılayabilir (Ananiadis, 2019: 180). Buradan yola çıkarak

Alman düşünürün egemen iradeyi somutlaştırma çabasına geçilebilir. Döneminin (Weimar dönemi) anayasasını da göz önünde bulunduran Schmitt, egemen irade olarak Devlet Başkanı'nı (Reichspräsident) belirlemiştir. Devlet Başkanı "anayasanın bekçisidir". Devlet Başkanı'nın anayasanın koruyucusu olarak konumlanmasının temel meşruiyet kaynağı ise bütün Alman halkı tarafından doğrudan yarı plebisiteryen bir yolla seçilmesi ve desteklenmesidir. Kurucu irade, politik kararı veren ve anayasayı oluşturan Alman halkı olduğundan dolayı, anayasanın koruyucusu da bu halkın seçtiği başkan olmalıdır (Dyzenhaus, 1997: 77). Yetkilerini anayasadan alan Devlet Başkanı -egemen irade- olağanüstü yetkilerin nasıl kullanılacağına karar verirken Weimar Anayasası'nın en yüksek yorumcusu olur. Parlamentonun aksine doğrudan halk tarafından seçilen başkan, bir bütün olarak anayasanın arkasında duran halkın birliğinin meşruiyetine sahip olur. Weimar Anayasası'na göre Alman halkı, bu anayasayı kendi kendisine bahşetmiştir ve siyasal iktidar, Alman halkından kaynaklanır (Dyzenhaus, 1997: 79). Halkın doğrudan onayıyla seçilen Devlet Başkanı, Alman halkının temsilcisi ve devletin egemen otoritesidir. Devlet Başkanı böylece, Schmitt için hayati öneme sahip iki şeyi; demokrasi ve düzen meselesini uzlaştırarak "demokratik bir diktatörlük" kurmuş olur (Preuss, 2019: 233). Devlet Başkanı, partilerden ve diğer organlardan bağımsız bir şekilde, tarafsız üçüncü bir güç olarak var olan ve politik arenadaki sorunları çözüme bağlayan en üstün merciidir. Yasallığa değil meşruluğa referansla hareket eder, anayasa tarafından sınırlanamaz. Çünkü politik birliği muhafaza etmek adına gerçek bir temsilci olarak vardır. Sonuç olarak Schmitt'in düşüncesinde egemen iradenin vücut bulmuş hali; Reichspräsident yani Devlet Başkanı'dır.

SONUÇ

Schmitt temelde iki bakış açısı sunuyor: İlki teoloji ve modern siyaset ve hukuk düşüncesi arasındaki kuramsal etkileşimin ve sürekliliğin önemi, ikincisi modern devlet teorisinin egemenlik kavramı ekseninde berraklaşan hukukla arasındaki çarpık ilişkinin sorunları. Schmitt bu meseleler üzerine yazarak esasında hiçbir zaman kapanmayacak tartışmalara yeni bir katkı sağlamıştır.

Teoloji ve modernite arasında bir geçişkenlik mi olduğu yoksa keskin bir ayrım mı olduğu konusu uzun yıllar tartışılmıştır. Teoloji ve modern düşünce ilişkisinin bir kopuşa mı denk düştüğü yahut bir süreklilik ilişkisi içinde mi değerlendirilmesi gerektiği, düşünce tarihi içinde birçok konuda

olduğu gibi kesin bir cevabı olmayan sorudur. Fakat Schmitt'in bu konuda durduğu yer nettir. Özellikle Katolik mirasla modern siyasi/hukuki düşünce arasında kurmuş olduğu köprü, ilgili bağlantıyı açık bir şekilde savunur. Pozitivist ekolün karşısında duran bu düşünce özellikle 20. yüzyılda çok daha fazla taraftar bulmuştur.

Hukuk ve devlet gücü arasındaki muğlak ilişki Schmitt'in konu edindiği bir diğer temel problematiktir. Hukukun devlet üzerinde sınırlayıcı etkiye sahip olmasını ifade eden hukukun üstünlüğü ya da hukuk devleti gibi kavramlar, devletin ve hukukun uygulanmasının arkasında duran saf gücü göz ardı eder. Modern devletlerin hukuka tabi olmayan otonom bir yönü her zaman olmuştur. Özellikle darbeler bu konuyu net bir şekilde ifşa eder. Başarılı darbeler yeni bir hukuk yaratarak meşruiyetlerini sağlarken başarısız darbeler hukuk dışı olarak nitelendirilir. Burada belirleyici olan hukukun kendisi değil darbenin başarısıdır yani saf güçtür. Darbe başarılı olduğunda yasallığını ve meşruluğunu birlikte sağlıyorsa hukukun üstünlüğü ilkesi nerede durmaktadır? Ya da istisna halinde hukuk askıya alıyorsa hukuk devletinden bahsetmek ne derece mümkündür? Hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğü ilkesi bir *mitten* mi ibarettir? Schmitt bu can sıkıcı soruları yeniden sorarak bu sorunlar üzerinde tekrardan düşünmek için verimli bir temel sağlamıştır.

Schmitt'in literatüre katkısı o kadar önemli görülmüştür ki, Nazilerle işbirliği yapması ciddi anlamda kişisel olarak karalanmasına sebep olmuşken, bu gerekçeyle düşüncelerinin göz ardı edilmesi mümkün olmamıştır. Schmitt'in eserlerini Nazileri desteklemesi üzerinden yorumlayıp dikkate alınmasını engellemek isteyenler olsa da genel kanı, Schmitt'in teorilerinin basit bir çıkar ilişkisine indirgenemeyecek kadar entelektüel gücü yüksek eserler olduğudur. Günümüzde Schmitt üzerine çok sayıda ciddi çalışmalar yapılması, ancak Alman düşünürün teorik üretkenliği ve entelektüel birikimiyle desteklediği güçlü muhakeme yeteneğiyle açıklanabilir. Walter Benjamin, Hannah Arendt, Hans Kelsen, Hermann Heller, Giorgio Agamben, Jacques Derrida, Chantal Mouffe, Leo Strauss, Slavoj Žižek, Reinhart Koselleck ve Simon Critchley gibi birçok önemli düşünür üzerinde izler bırakması da ancak bu şekilde açıklanabilir.

Kaynakça

- Agamben, G. (2014). "Olağanüstü Hal", (Çev. Ferit Burak Aydar), *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, 2. Baskı, içinde (165-174), (Der. Aykut Çelebi), İstanbul: Metis Yayınları.
- Agamben, G. (2018). *İstisna Hâli*, 1. Baskı, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akal, C. B. (2016). *İktidann Üç Yüzü*, 8. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Akal, C. B. (2017). *Hukuk Nedir?* 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Akal, C. B. (Ed.) (2013). *Devlet Kuramı*, 4. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ananiadis, G. (2019). "Carl Schmitt ve Max Adler: Siyasetle Demokrasinin Uzlaşmazlığı", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, 1. Baskı, içinde (169-195), (Çev. Hivren Demir Atay-Hakan Atay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baume, S. (2009). "On political theology: A controversy between Hans Kelsen and Carl Schmitt", *History of European Ideas*, 35, 369-381.
- Beriş, H. E. (2014). *Egemenlik; Bir Kavramın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*, 1. Baskı, İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Bezci, B. (2006). *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi*, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Colliot-Thélène, C. (2019). "Carl Schmitt Max Weber'e Karşı: Hukuki Rasyonalite ve İktisadi Rasyonalite", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, 1. Baskı, içinde (197-219), (Çev. Hivren Demir Atay-Hakan Atay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, H. (2002). "Modern Devletin Egemenlik (Kurucu İktidar) Döngüsü", *Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 56-75.
- Delacroix, S. (2005). "Schmitt's Critique of Kelsenian Normativism", *Ratio Juris*, Vol. 18 (1), 30-45.
- Dyzenhaus D. (1997). *Legality and Legitimacy*, Oxford: Clarendon Press.
- Gözübüyük, Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hirst, P. (2019). "Carl Schmitt'in Kararcılığı", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, 1. Baskı, içinde (17-31), (Çev. Hivren Demir Atay-Hakan Atay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kardeş, M.E. (2015). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kia, R. A. (2011). *Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Pazarcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk*, 11. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Preuss, U. K. (2019). "Siyasi Düzen ve Demokrasi: Carl Schmitt ve Etkisi", *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*, 1. Baskı, içinde (221-252), (Çev. Hivren Demir Atay-Hakan Atay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmitt, C. (2010). *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, 2. Baskı, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Schmitt, C. (2013). "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", (Çev. Bertil Emrah Oder), *Devlet Kuramı*, 4. Baskı, içinde (245-254), (Der. Cemal Bâli Akal), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Schmitt, C. (2014). *Siyasi İlahiyat*, 4. Baskı, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Schmitt, C. (2018). *Siyasal Kavramı*, 4. Baskı, (Çev. Ece Göztepe), İstanbul: Metis Yayınları.
- Suganami, H. (2007). "Understanding Sovereignty Through Kelsen/Schmitt", *Review of International Studies*, 33, 511–530.
- Zeybekoğlu A. E. (2009). *Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet Ve Siyaset Kuramına Katkısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.